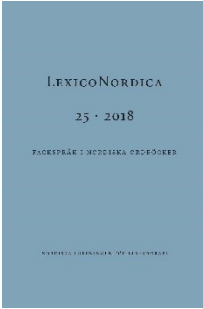

LexicoNordica

Titel:	Bland nervdroppar, bakterier och screeningar: om medicinskt språk i <i>Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien</i>	
Forfatter:	Hans Landqvist & Emma Sköldberg	
Kilde:	LexicoNordica 25, 2018, s. 95-113	
URL:	https://tidsskrift.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© 2018 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Bland nervdroppar, bakterier och screeningar: om medicinskt språk i *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*

Hans Landqvist & Emma Sköldberg

In this paper, we report on a comparative pilot investigation concerning medical language in *The Contemporary Dictionary of the Swedish Academy* (SO). Challenges posed by how general languages dictionaries treat lemmas commonly used in the field of medicine are identified. We clarify how the field of medicine is presented in the first edition of SO (2009). Comparisons are made between SO and two Swedish specialist Internet resources. The paper is concluded with a discussion of how the field of medicine can be presented in the second edition of SO.

1. Inledning

Olika fackområden – med tillhörande speciella ord, uttryck och termer – spelar en större eller mindre roll för människor. Ett fackområde som har stor betydelse också för dem som inte är utbildade inom området är medicin, eftersom alla människor kommer i kontakt med detta fält och dess språkbruk (Andreassen 2010:16). Samhällsutvecklingen i stort, den allmänna högre utbildningsnivån och informationsteknologins framsteg har därtill lett till att ”många av medicinens facktermer blivit en del av allmänspråket” (Pettersson 2017). Mot bakgrund av dessa omständigheter redovisar vi i den här artikeln en pilotundersökning av hur uppslagsord som kan sägas tillhöra medicinens område behandlas i *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (SO, 2009). Särskilt fokus ligger på den kommande andra upplagan av ordboken. De båda upplagorna omtalas härnäst som SO1 respektive SO2.

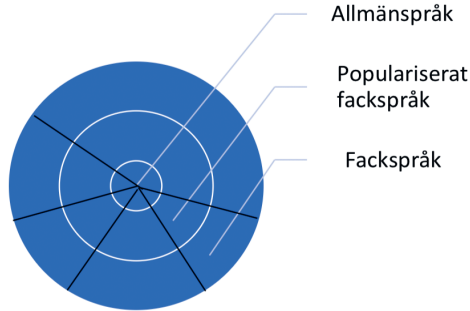
I artikeln anläggs tre perspektiv. För det första identifierar vi några utmaningar med medicinens område i allmänspråkliga ordböcker generellt. För det andra kartlägger vi hur området hanteras i SO₁. För det tredje diskuterar vi hur medicinens område kan hanteras i SO₂. Undersökningen är även ett bidrag till forskningen om ”the treatment of terms (often called scientific and technical words) in general language dictionaries [...]” (Nielsen 2015:247). Behovet av sådana studier påpekas av t.ex. Béjoint (1988:355) och Nielsen (2015:247).

2. Medicinens område och medicinens språk

Olika fackområden alternativt ämnesområden kan vara mer eller mindre svåra att avgränsa i sig själva och i förhållande till varandra. Kärnan i medicinens område kan sägas bestå av kliniska diagnostiska, förebyggande och behandlande aktiviteter som är inriktade på människors liv och hälsa. Hit hör t.ex. allmänmedicin, kirurgi och ortopedi (Nationalencyklopedin, NE, *medicin*). Enligt NE ingår även prekliniska områden som anatomi, cellbiologi och fysiologi i medicinens område liksom områden som farmakologi och patologi, vilka intar en mellanställning mellan kliniska och prekliniska områden (NE, *medicin*). Däremot nämns inte områdena odontologi, psykologi och veterinärmedicin i artikeln *medicin* utan dessa behandlas i egna artiklar (NE, *odontologi, psykologi, veterinärmedicin*). Gränserna för medicinens område är alltså inte alldeles klara.

Inte heller gränsdragningen mellan allmänspråk och fackspråk är okomplicerad (jfr Jessen 1996:7–25; Gotti 2003). Relationen kan beskrivas med hjälp av en skala där allmänspråk och fackspråk kan sägas representeras av var sin ytterpunkt med mellanliggande lägen (jfr Béjoint 1988:359–360). En annan möjlighet innebär att allmänspråk och fackspråk beskrivs med hjälp av ett antal cirklar.

Den innersta cirkeln representerar allmänspråket, medan de yttre cirklarna representerar mer eller mindre specialiserat fackspråk. Dessa cirklar kan vidare indelas i zoner, som har formen av tårtbitar, t.ex. en zon för medicinens fackspråk, en för juridikens och en för botanikens (jfr Jessen 1996:14; se figur 1).

Figur 1: Förhållandet mellan allmänspråk och fackspråk åskådliggjort med hjälp av cirklar och zoner.

Ju närmare den innersta cirkeln man befinner sig i en viss zon, desto fler egenskaper delar det aktuella fackspråket med allmänspråket.

Lexikala egenskaper anses vara särskilt viktiga för att identifiera fackspråk, även om de inte är tillräckliga (Gotti 2003:18). En sådan uppfattning uttrycks även i SO1 där *fackspråk* definieras som en ”språklig variant som används vid kommunikation inom ett verksamhetsområde”. Definitionstillägget meddelar därutöver att *fackspråk* ”främst utmärks av en uppsättning unika facktermer el. av specialbetydelser hos allmänspråkliga ord”. Vidare definierar SO1 *fackterm* som ”ord som har väl avgränsad specialbetydelse inom ngt verksamhetsområde” med definitionstillägget ”och som antingen inte finns i allmänspråket el. har en betydelse som är skild från allmänspråkets”.

I SO1 påpekas alltså att allmänspråkliga ord kan ha special-

betydelser inom ett fackspråk. Ett exempel är ordet *avvikelse*. Den första betydelsen som SO1 meddelar till uppslagsordet *avvikelse* är ”uppvissad eller uppmätt skillnad” och den andra är ”utvikning” med definitionstillägget ”från ämnet”. I vårdssammanhang innebär *avvikelse* däremot antingen ”negativ händelse (händelse som medfört något oönskat) eller tillbud (händelse som hade kunnat medföra något oönskat)” (Vårdhandboken.se).

Vad gäller termer i dagens medicinska språk har dessa inhemska, grekiskt-latinska och engelska ursprung (Dahlgren & Nyman 1996:11), vilket illustreras av rubriken till den här artikeln: *nervdroppar* (lat. *nervus*; fornsv. *drupi, dropi*), *bakterier* (grek. *bakterion*) och *screeningar* (eng. *screening*). Yrkesverksamma inom medicinens område pekar också på en variation inom det medicinska språket. Utöver facktermer kan nämligen ”ett slags allmänord i ’det medicinska allmänspråket’” användas vid vårdpersonals möten med patienter och anhöriga, t.ex. *blindtarmsinflammation* istället för *appendicit*. Därtill kan jargongord användas i ”det medicinska arbetspråket [...]” mellan vårdpersonal, t.ex. *app* istället för *appendicit* (*Medicinskt fackspråk i skrift* 2010:6; exemplet ur Holmér 2008).

Fackspråkliga lexikala resurser för medicinens område är tillgängliga i tryckt och digital form, t.ex. *Medicinsk miniordbok* (Lindskog 2014a) och *Medicinsk terminologi* (Lindskog 2014b) respektive *Medicinsk ordbok* (MedOrd), *Svensk MeSH* (MeSH) och *Socialstyrelsens termbank* (SocTerm). MedOrd utgår från Lindskog (2014a). Svensk MeSH, dvs. Medical Subject Headings, ska göra det möjligt att hitta bra sökord för sökning i medicinska databaser och erbjuda översättning av medicinska termer mellan engelska och svenska. SocTerm tillhandahåller definierade begrepp med tillhörande termer för vård och omsorg, vilka även har samhällsanknytning (jfr Bowker 2018 om lexikografi kontra terminologi).

Inför vår undersökning av SO1 kan vi därmed konstatera att

medicinens område kan definieras mer eller mindre brett, att medicinens språk kan uppvisa variation vad gäller specialiseringsnivå och kommunikationssituationer och att upplysningar om det svenska medicinska språkets lexikala resurser erbjuds i tryckt och digital form.

3. Området medicin i SO1

I det följande står alltså uppslagsord i SO som är kopplade till området medicin i fokus. I detta avsnitt presenterar vi först SO1 och de uppgifter om fackspråk som ges i förtexterna. Därefter visar vi hur det medicinska språket signaleras i artiklarna. I avsnitt 4 förs en diskussion om hur långt SO1 når när det gäller lemmaurval, precision, begriplighet för användarna samt innehållslig korrekthet och vilka innehållsliga aspekter som lyfts fram vid beskrivningen av medicinskt språk.

3.1. SO1 och fackspråkliga inslag

SO1 är en definitionsordbok med cirka 65 000 uppslagsord. SO:s primära uppgift är att beskriva det moderna svenska allmänspråket med tyngdpunkt på ordens betydelser och användning (se vidare Malmgren 2009a, 2009b). Ordboken gavs först ut i tryck men är numera också tillgänglig som appar för iOS och Android. Sedan hösten 2017 är SO1, tillsammans med Svenska Akademiens andra enspråkiga ordböcker, även tillgänglig via portalen svenska.se. SO utarbetas vid Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet och vi deltar i det pågående arbetet mot en andra upplaga.

När det gäller behandlingen av just fackspråk i en allmänspråklig ordbok kan en rad frågor ställas, t.ex. vilka fackområden som ska täckas in, vilka uppslagsord inom respektive fackområde som ska väljas ut och hur dessa uppslagsord ska beskrivas (jfr Humbley

2018). Utifrån bl.a. Atkins & Rundell (2008:28, 178) är svaren på frågorna avhängiga av vilka ordbokens typiska användare är och vilka situationer som den typiskt används i. SO₁ vänder sig i första hand till modersmålstalare och avancerade inlärare av svenska. Den är deskriptiv, korpusbaserad och främst avsedd för reception men även för produktion (jfr Svensén 2004:15–49 om typer av ordböcker).

Ordböcker över allmänspråket innehåller i regel ett ganska markant inslag av facktermer. I synnerhet brukar de inkludera termer som hör hemma inom fackområden som gemene man ofta kommer i kontakt med (Svensén 2004:6; jfr avsnitt 1 ovan). När det gäller SO₁ står det förhållandevis lite om fackspråk och uppmärkning av detta, men i förtexterna sägs det att:

Inom de flesta fackområden finns en rikt utvecklad terminologi. Det finns t.ex. hundratusentals medicinska termer. Det är lätt att inse att bara en bråkdel av dem kan tas med i en allmän ordbok av SO:s typ. Kriteriet för att ta med facktermer är generellt sett att de förekommer i texter som vänder sig till icke-specialister, t.ex. tidningstexter eller skönlitterära texter. (SO₁:IX)

Utifrån citatet kan man säga att SO₁ är en ganska typisk allmänspråklig ordbok. Enligt Svensén (2004:6) gäller däremot inte den omvända situationen; ord som enbart tillhör allmänspråket upp-tas vanligen inte i fackordböcker (se vidare avsnitt 4.1 nedan).

3.2. SO₁ och bruklighetskommentarer

Liksom de flesta allmänspråkliga ordböcker innehåller SO₁ olika typer av bruklighetskommentarer, varav ett antal gäller just fackområdestillhörighet. Av förteckningen i den tryckta ordbokens förtexter framgår att sammanlagt 46 olika fackrelaterade kom-

mentarer används och att en av dessa är ”med.” (medicin). I listan återfinns också angränsande områden, bl.a. ”anat.” (anatomi), ”fysiol.” (fysiologi) och ”psykol.” (psykologi). Utifrån listan kan man alltså lockas att tro att dessa områden, enligt SO1, utgör olika fackområden (jfr avsnitt 2 ovan).

Fackspråkliga bruklighetskommentarer sticker ut typografiskt i SO1-artiklarna genom att de skrivs inom vinkelparenteser, t.ex. <med.>, men kommentarerna används faktiskt förhållandevis lite. Den bakomliggande tanken är nämligen att en explicit fackspråklig bruklighetskommentar är överflödig om det framgår av betydelsebeskrivningen (inklusive tillhörande språkprov) att ett uppslagsord, eller en viss betydelse hos ett uppslagsord, är mer fackspråklig/t än allmänspråklig/t (jfr Jessen 1996:49, 158). I SO1 leder principen till att artikeln *naprapati*, ”en medicinsk behandlingsmetod [...]”, saknar bruklighetskommentar. Detsamma gäller *kontusion* med definitionen ”krosskada efter slag, stöt e.d.” och språkprovet ”han hade fått kontusioner och näsblod men ingenting var brutet”. Däremot finns kommentaren <särsk. med.> vid *tremor*, eftersom ettordsdefinitionen ”darrning” inte är tillämplig enbart inom medicinens område.

4. Resultat av en pilotundersökning

Frågan är nu vilka ambitioner som avspeglas i SO1 när det gäller ord och uttryck som kan kopplas till medicinens område. För att få ett första svar på frågan har vi genomfört en undersökning utifrån ämnestaggar i den lexikaliska databas som ligger till grund för både SO1 och SO2. Taggarna pekar ut 99 olika områden, t.ex. ”ekon.” (ekonomi), ”heminr.” (heminredning), ”med.” (medicin) och ”pedag.” (pedagogik). Vissa områden är i sin tur indelade i underområden. Det är bara redaktörerna som kan se vilka områden det rör sig om och vilka ordboksartiklar som hör till respektive

(under)område. Ämnestaggarna är alltså inte identiska med de explicita bruklighetskommentarerna som användare finner i SO1.¹

Listan med artiklar som är försedda med taggen ”med.” pekar ut 4 997 huvudbetydelser/underbetydelser. Området ”med.” är i sin tur indelat i elva underområden av varierande storlek. Dessa är: Hälso- och sjukvårdsinrättningar (113 artiklar), Medicinska tillbehör, utrustning och instrument (134), Läkare och vårdpersonal (136), Läkemedel (220), Människans kropp och dess funktioner (2 013), Patienttyper (121), Sjukdomar och åkommor samt deras symtom (1 117), Undersökning och behandling (387), Vetenskapliga grenar och medicinsk datainsamling (102), Välfärd (24) och Övrigt (andra medicinskt relaterade ord) (630).

Generellt sett är tilldelningen av ämnestagg i databasen mycket generös. Bland uppslagsorden med taggen ”med.” återfinns bl.a. *apotek*, *anestesi* och *antabus* men också *andedräkt*, *ansikte* och *amorbåge*. En bidragande orsak till att området är stort, och i viss mån vildvuxet ur ett mer renodlat medicinskt perspektiv, är innehållet i underområdet Människans kropp och dess funktioner, vilket omfattar inte mindre än 2 013 artiklar, t.ex. de ovan nämnda *andedräkt*, *ansikte* och *amorbåge*.

Vidare har vi, för att få perspektiv på hur medicinens område hanteras i SO1, jämfört SO1 med två fackspråkliga resurser, nämligen MedOrd och MeSH (se avsnitt 2 ovan). SO1 fungerar alltså som utgångspunkt, och vi har granskat ett antal slumpvis utvalda artiklar inom de elva medicinska underområdena i SO-databasen. Urvalet är gjort utifrån de alfabetiskt ordnade artiklarna inom underområdena. För att avgränsa vårt material har vi granskat var trettionde uppmärkt betydelse/underbetydelse i underområden med jämförelsevis få artiklar, t.ex. Hälso- och sjukvårdsinrättningar. I de större undergrupperna som Sjukdomar och åkom-

1 Taggarna tillkom i en tidigare version av den nuvarande databasen för att möjliggöra extrahering av delmängder av ordboken inför extern granskning och för att stödja avancerade sökningar (se vidare Malmgren 1999).

mor samt deras symtom har vi granskat var femtionde betydelse/underbetydelse. Totalt rör det sig om 116 betydelser/underbetydelser i SO1. Tabell 1 återger hur substantivet *epitel* i undergruppen Människans kropp och dess funktioner beskrivs i de tre aktuella verken.

SO1	<p>epite¹ substantiv ~et, plur. ~, best. plur. ~en ORDLED: epi-tel-et • ytligt cellskikt som täcker hud och slemhinnor EXEMPEL: <i>flimmerepitel</i> HIST.: sedan 1860; till grek. <i>epi</i> 'på' och <i>thele</i> 'bröstvårta'</p>
MedOrd	<p>epitel yttersta cellagret i hud och slemhinna.</p>
MeSH	<p>Epithelium Epitel <u>Svensk definition</u> Ett eller flera skikt av epitelceller, uppburna av basalmembranet, som täcker kroppens inre och yttre ytor. <u>Engelsk definition</u> The layers of EPITHELIAL CELLS which cover the inner and outer surfaces of the cutaneous, mucus, and serous tissues and glands of the body.</p>

Tabell 1: *Epitel* i SO1, MedOrd och MeSH.

Exemplet *epitel* i tabell 1 är typiskt för materialet som helhet. Eftersom SO1 är en allmänspråklig ordbok meddelar den uppgifter om uttal, ordklass, böjning och ordled. Därutöver finns språkexempel, här i form av en sammansättning, årtal för förstabelägg samt etymologi. Betydelseskivningarna i SO1 och MedOrd sammanfaller till stor del, fastän formuleringarna inte är identiska. Emellertid är beskrivningen i MeSH av mer fackspråkligt slag genom t.ex. facktermen *basalmembranet* och formuleringen ”kroppens inre och yttre ytor”. Speciellt för MeSH är även att den inkluderar både engelska och svenska.

4.1. Urval av lemman

Vår undersökning visar att huvuddelen av de SO₁-ord som valts ut för granskning saknas i MedOrd och MeSH. Det gäller exempelvis *endokrinolog* och *sommarsjuka*. Andra SO₁-ord ger däremot träffar i MedOrd och MeSH, t.ex. *leukemi* och *cannabis*. En möjlig förklaring till skillnaden mellan SO₁ och de båda andra resurserna kan vara att många av de aktuella SO₁-orden helt enkelt har ansetts vara för allmänspråkliga för att vara aktuella i mer fackspråkliga källor (jfr Svensén 2004:6). Men skillnaderna mellan lemmalist-orna kan naturligtvis också kopplas till referensresursernas olika storlek, egenskaper och tänkta uppgifter (se avsnitt 2 ovan).

Det bör dock påpekas att graden av överensstämmelse mellan resurserna varierar mellan de olika medicinska undergrupper som de taggade SO₁-orden är indelade i. De största likheterna mellan SO₁ och övriga resurser finns inom SO:s underområden Läkemedel, Sjukdomar och åkommor samt deras symtom och Vetenskapliga grenar och medicinsk datainsamling. Minst likhet finns i fråga om Hälso- och sjukvårdsinrättningar, Läkare och vårdpersonal respektive Patienttyper. Inom dessa senare underområden, som ändå måste betraktas som tydligt medicinska (jfr avsnitt 2 ovan), kan en allmänspråklig ordbok som SO således fylla en viktig funktion genom att SO₁, till skillnad från MedOrd och MeSH, faktiskt upptar dessa uppslagsord.

Med SO₁ som utgångspunkt finner man lätt uppslagsord som ingår i SO₁ men inte i de två andra resurserna. Det är svårare att identifiera uppslagsord som inte ingår i SO₁, men som borde ingå i SO₂. Utifrån jämförelsen med MedOrd och MeSH kan vi dock identifiera ett antal potentiella uppslagsord för SO₂. Vissa utgår från klassiska språk, t.ex. *endometriosis* och *ortorexi*. Andra är sammansatta av klassiska och inhemska element, t.ex. *cytologprov* och *prostataförstoring*. Också en hel del medicinska förkortningar kan vara aktuella, t.ex. *ivf* som står för *in vitro-fertilisering*. Det finns

också medicinskt relaterade ord, exempelvis *endovenös* och *ballongmage*, som inte upptas i någon av de tre resurserna. Också dessa exempel är möjliga nyord för SO₂ med tanke på deras frekvens och spridning i samtida texter avsedda för icke-specialister.

Jämförelsen mellan de tre verken visar även att det finns stor variation bland SO₁-lemmana ifråga om ålder, grad av formalitet/stilnivå och teknicitet, frekvens i samtida texter och de attityder som de kan tänkas förmedla (jfr Svensén 2004:379–380). Ett SO₁-ord som *sanatorium* hör till en äldre tid och är försett med bruklighetsbeteckningen <delvis histor.>, medan uppslagsordet *luftskalle* istället klassificeras som <informell beteckning>. Vidare är adjektivet *atrofisk*, ”som har att göra med atrofi”, att betrakta som en fackterm men lemmat saknar märkning med <med.>. Ett ord som *bröstkatar* har mycket låg frekvens i samtida texter. Slutligen får *vanskapt* med sin tydligt negativa klang sägas vara klart föråldrat, inte enbart <ngt åld.> som sägs i SO₁.

Sammanfattningsvis innehåller SO₁ medicinskt relaterade ord som användare kan ha svårt att hitta information om på annat håll. Många SO₁-ord uppfattas dock sannolikt som mindre aktuella, och patientorganisationer och andra förordar inte sällan alternativa ord. Många lemmen är också lågfrekventa i de moderna korpusmaterial, inklusive medicinska, som Språkbanken/Korpus vid Göteborgs universitet erbjuder. Mycket talar alltså för att en utmönstring av vissa medicinska uppslagsord/betydelser är aktuell inför SO₂ eftersom de inte förekommer särskilt ofta i dagens svenska allmänspråk.

Pilotundersökningen visar därtill att tilldelningen av ämnes-taggar i SO-databasen tycks vara lite för frikostig med tanke på vad taggningen är avsedd att användas till. Innehållet i de medicinska undergrupperna är så heterogent att de delvis är svåra att använda för extern granskning och eventuella avancerade sökningar i databasen och en digital version av SO₂.

4.2. Uppgifter om lemman

En relevant fråga är hur samstämmiga uppgifterna om det medicinska ordförrådet i SO1 är jämfört med MedOrd och MeSH. Vår undersökning visar att SO1 i hög grad ger liknande information som referensverken. Det gäller t.ex. förhållandet mellan uppslagsorden *leukemi* och *blodcancer* i SO1, MedOrd och MeSH. Informationen om *leukemi* är fylligare än den om *blodcancer*, men bägge beteckningarna ingår i verken. Men det finns också undantag, bl.a. artiklarna om *sockersjuka* och *diabetes* (se tabell 2).

SO1	<p>sockersjuka 🗨️ [såk'-] substantiv ~n ORDLED: socker sjuk-an • en ämnesomsättningssjukdom som bland annat leder till ökning av sockerhalten i blodet och urinen på grund av bristande produktion av insulin <ej som fackmässig beteckning> SYN. <u>diabetes</u> EXEMPEL: <i>försök med att operera in insulinproducerande kapslar på patienter med svår sockersjuka</i> HIST.: sedan 1839</p>
SO1	<p>diabe'tes 🗨️ substantiv, best. f. ~en el. ~ ORDLED: dia·bet-es-en • sockersjuka EXEMPEL: <i>diabetespatient; åldersdiabetes</i> HIST.: sedan 1797; till <i>diabe'tes melli'tus</i>; bildn. till grek. <i>diabe'tes</i> 'passage' och lat. <i>mel'</i> 'honung'</p>

Tabell 2: *Sockersjuka* och *diabetes* i SO1.

Inom såväl forskning som hälso- och sjukvård används numera nästan uteslutande *diabetes* (jfr insulin.se). Som framgår av tabell 2 är det i SO1 dock den äldre beteckningen *sockersjuka* som utgör huvudartikel, trots bruklighetskommentaren <ej som fackmässig beteckning>. Artikeln om *diabetes* är mindre uttömmande. I MedOrd och MeSH nämns däremot flera typer av diabetes och *sockersjuka* upptas inte.

I fallen *leukemi/blodcancer* och *diabetes/sockersjuka* handlar det

om två konkurrerande beteckningar och vilka av dem som ska betraktas som primära. Detta har i sin tur betydelse för hur aktuella artiklar ska utformas. En annan aspekt av betydelsebeskrivningen har att göra med vilka innehållsliga komponenter hos ett ord som bedöms vara viktiga att lyfta fram. Producenterna bakom de tre resurserna fokuserar ibland på något olika komponenter. Detta framgår bl.a. vid uppslagsordet *kodein*. I tabell 3 återges definitionerna till ordet i resurserna.

SO1	en alkaloid som framställs ur morfin anv. som svagare smärtstillande medel
MedOrd	smärtstillande och hostdämpande medel
MeSH	Ett opiumliknande, smärtstillande medel besläktat med morfin, men med svagare smärtstillande egenskaper och med svagt lugnande effekt. Det har även hostdämpande verkan

Tabell 3: *Kodein* i SO1, MedOrd och MeSH.

Enligt SO1 är kodein ”en alkaloid som framställs ur morfin”. Först av definitionstillägget framgår det att ämnet ”anv. som svagare smärtstillande medel”. MedOrd och MeSH är inte lika precisa om typen av ämne utan lägger mer vikt vid att kodein har såväl smärtstillande som hostdämpande egenskaper. Frågan är förstas vilken information som kan antas vara mest relevant för SO-användare. Vi anser dock att SO2 tydligare bör informera om kodeinets funktioner och ge mindre exakta uppgifter om typen av organisk förening (jfr Humbley 2018:340–341 om definitioner i allmänspråks- och fackspråksordböcker).

Enligt vår undersökning är SO och MedOrd relativt likartade när det gäller graden av precision i definitionerna, även om MedOrd emellanåt är lite mer utförlig än SO1. Mest detaljerade upplysningar ges vanligen av MeSH. Substantivet *solarplexus* betraktar vi som ganska typiskt för materialet. I tabell 4 återges resursernas betydelseangivelser till detta uppslagsord.

SO1	en nervknut i maggropen ° äv. maggropen
MedOrd	nervceller i bakre bukhåleväggen
MeSH	Ett komplext nätverk av autonoma nervtrådar, omfattande sympatiska och parasympatiska efferenta nerver och afferenta viscerala nerver. Solarplexus är det största av de autonoma nervnäten och beläget i den del av bukhålan som omger bukartären och övre tarmkäckartären

Tabell 4: *Solarplexus* i SO1, MedOrd och MeSH.

Tabell 4 visar en tydlig skillnad i precision i fråga om beskrivningen av solarplexus och dess placering i kroppen (jfr *maggropen* i SO1 kontra *bakre bukhåleväggen* i MedOrd). Särskilt värda att notera är de fackspråkliga ord och uttryck som används i MeSH, t.ex. *parasympatiska efferenta nerver*, *afferenta viscerala nerver* och *övre tarmkäckartären*, jämfört med *nervknut* i SO1 och *nervceller* i MedOrd. Formuleringarna i MeSH kan kopplas till fackspråkets krav på precision (Humbley 2018:340–341).

Ytterligare en aspekt av intresse i samband med bruket av facktermer och behovet av precision är hur begripliga de upplysningar som meddelas kan vara för olika användare. Generellt sett torde definitionerna i SO1 vara mer begripliga för långt fler svensktalande än beskrivningarna i MedOrd och i MeSH. Men situationen är inte alltid sådan. Ett exempel är betydelseangivelserna ifråga om organet *njure* (se tabell 5).

SO1	ett parigt, bönformigt organ som avlägsnar vatten och avfallsprodukter från blodet varvid urin bildas
MedOrd	organ belägna på var sida om ryggraden med uppgift att rena blodet från avfallsprodukter, reglera syra-basbalansen och upprätthålla vätskebalansen
MeSH	Ett organ i kroppen som filtrerar blod för utsöndring av urin och reglerar jonkoncentration

Tabell 5: *Njure* i SO1, MedOrd och MeSH.

Av tabell 5 framgår att de tre verken beskriver organet *njure* på ganska olika sätt. SO₁ tar fasta på att människan normalt har två njurar, hur njurar ser ut och vilka funktioner de fyller. Formuleringen *parigt, bönformigt organ*, med de två preciserande men lågfrekventa adjektiven, kan dock vara något svårbegriplig. I Med-Ord fokuseras njurens placering i kroppen och funktioner. Användaren kan även dra slutsatsen att människan normalt har två njurar. MeSH lägger stor vikt vid organets funktion. Samtidigt är beskrivningen så komprimerad att den sannolikt är svår att förstå för icke-fackmän. Njurarna hjälper kroppen att rena blodet och att göra sig av med restprodukter, och utförseln av restprodukterna sker via den urin som bildas i samma organ.

5. Från SO₁ till SO₂ – och därefter

Sammanfattningsvis meddelar SO₁ uppgifter om ett stort antal uppslagsord vilka är relaterade till medicinens område. Vissa uppgifter är tillgängliga för användarna av ordboken i tryckt och digital form, andra enbart för redaktörerna.

De medicinska uppslagsord som beskrivs i SO₁ skiljer sig åt på en rad punkter, t.ex. vad gäller ålder, stilnivå och teknicitet (jfr Svensén 2004:378–380). Många av dem kan också vara svåra att få upplysningar om på annat håll, åtminstone i de två fackspråkliga resurser som utnyttjats här. Detta talar för att man inte ska minska ner på antalet medicinska ord/betydelser i SO₂.

Samtidigt visar vår pilotundersökning att urvalet av ord/betydelser inom medicinens område inte är helt uppdaterat i SO-databasen, särskilt med tanke på att SO gör anspråk på att beskriva samtida språkbruk (SO:VII). Våra intuitiva bedömningar får stöd av sökningar i olika modernare korpusmaterial. Därför behövs det såväl en utmönstring av befintliga ord/betydelser som en komplettering med i sammanhanget nya ord/betydelser i SO-databasen inför SO₂.

Undersökningen visar också att det finns en variation när det gäller hur medicinrelaterade ord/betydelser redovisas i SO-databasen, dvs. med avseende på artikelinnehållet. En jämförelse av ett antal artiklar med tanke på val av primärt uppslagsord, val av betydelsekomponenter, precision och begriplighet utfaller ibland till SO:s fördel, ibland till fördel för någon av de båda fackspråkliga resurserna MedOrd och MeSH. Vidare framgår det att redaktörerna bakom en allmänspråklig ordbok har svårt att hålla jämna steg med utvecklingen inom olika fackområden och fackspråk, dvs. att uppnå en saklig och språklig korrekthet i ordbokens artiklar. Slutligen är det en utmaning att finna en balans mellan precision och begriplighet i fråga om ord/betydelser med tillhörighet till olika områden liksom att välja perspektiv för sådana artiklar.

Avslutningsvis vill vi också peka på två frågeställningar som vår undersökning tangerar. Den första gäller innehållet i ordboksartiklar och vilka encyklopediska upplysningar som en allmänspråklig ordbok bör meddela när mer fackspråkliga resurser finns tillgängliga, i det här fallet MedOrd och MeSH (jfr Svensén 2004:353–362). Den andra frågeställningen avser omfattningen och kvaliteten på det empiriska underlaget för fackspråkliga inslag i allmänspråkliga ordböcker, i det här fallet medicinska korpusar (jfr Bowker 2018:162–164; Humbley 2018:342). De medicinska delkorpusar som ingår i Språkbanken/Korp är förhållandevis små och därtill numera något åldersstigna. Här finns det alltså ett utvecklingsbehov, eftersom allmänspråkliga ordboksprojekt måste ha tillgång till uppdaterade underlag, såväl allmänspråkliga som fackspråkliga.

Litteratur

Ordböcker och termdatabaser

Lindskog, Bengt I. (2014a): *Medicinsk miniordbok*. 8 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Lindskog, Bengt I. (2014b): *Medicinsk terminologi*. 6 uppl. Lund: Studentlitteratur.

MedOrd = Medicinsk ordbok. <<http://medicinskordbok.se/>> (mars 2018).

MeSH = Svensk MeSH. <<https://mesh.kib.ki.se/>> (mars 2018).

SO (2009) = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. Stockholm: Norstedts (i distribution).

SocTerm = Socialstyrelsens termbank. <<http://termbank.socialstyrelsen.se/>> (mars 2018).

svenska.se = Svenska Akademiens ordböcker. <<https://svenska.se/>> (mars 2018).

Annan litteratur

Andreassen, Kristin (2010): *Anvendeligheden af lange nominalkomposita, oversat fra engelsk til dansk, i medicinsk fagsprog*. København: Copenhagen Business School. <http://studenttheses.cbs.dk/bitstream/handle/10417/1486/kristin_andreassen.pdf> (mars 2018).

Atkins, B. T. Sue & Michael Rundell (2008): *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.

Béjoint, Henri (1988): Scientific and Technical Words in General Dictionaries. I: *International Journal of Lexicography* 1:4, 354–368.

Bowker, Lynne (2018): Lexicography and terminology. I: Pedro A. Fuertes-Olivera (ed.): *The Routledge Handbook of Lexicography*. Abingdon: Routledge, 158–170.

- Dahlgren, Sven & Hans Nyman (1996): Förord. I: Hans Nyman & Svenska Läkaresällskapet (red.): *Medicinens språk*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Medicin/Liber, 11–12.
- Gotti, Maurizio (2003): *Investigating Specialized Discourse*. Bern etc.: Peter Lang.
- Holmér, Åsa (2008): Rubella eller röda hund — vad ska vi välja? Exempel från arbetet med språkliga riktlinjer för Snomed-projektet. Presentation vid Svensk-finskt översättarseminarium Vår Gård, Saltsjöbaden, 11–12 september 2008. <https://www.kotus.fi/files/1080/Microsoft_PowerPoint_-_Rubella_eller_roda_hund.ppt.pdf> (mars 2018).
- Humbley, John (2018): Specialised dictionaries. I: Pedro A. Fierres-Olivera (ed.): *The Routledge Handbook of Lexicography*. Abingdon: Routledge, 334–350.
- insulin.se = insulin.se: Diabetes – en folksjukdom. <http://www.insulin.se/Startsida_insulin/Om-diabetes/> (mars 2018).
- Jessen, Annette (1996): The presence and treatment of terms in general dictionaries. Ottawa: Université d'Ottawa – University of Ottawa. <<https://ruor.uottawa.ca/handle/10393/4427>> (mars 2018).
- Malmgren, Sven-Göran (1999): Att göra en enspråkig definitionsordbok mer produktionsinriktad – exemplet Nationalencyklopedins ordbok. I: Peter Slotte, Pia Westerberg & Eva Orava (red.): *Nordiska studier i lexikografi* 4. Helsingfors: Nordiska föreningen för lexikografi, 285–290.
- Malmgren, Sven-Göran (2009a): Från *Nationalencyklopedins ordbok* (1995–96) till *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2009). Med tillbaka- och sidoblickar. I: *LEDA-Nyt* 47, 14–20.
- Malmgren, Sven-Göran (2009b): On production-oriented information in Swedish monolingual defining dictionaries. I: Sandro Nielsen & Sven Tarp (red.): *Lexicography in the 21st Century: In honour of Henning Bergenholtz*. (Terminology and

- Lexicography Research and Practice 12.) Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 93–102.
- Medicinskt fackspråk i skrift. Råd och riktlinjer* (2010). Version 1 2010-03-05 Läkartidningen, Socialstyrelsen, Svenska Läkarsällskapet, Terminologacentrum TNC. <<http://www.tnc.se/produkt/medicinskt-facksprak-i-skrift/>> (mars 2018).
- NE = *Nationalencyklopedin*. <<http://ne.se>> (mars 2018).
- Nielsen, Sandro (2015): Legal Terms in General Dictionaries of English: The Civil Procedure Mystery. I: *Lexikos* 25, 246–261. <<http://lexikos.journals.ac.za/pub/issue/view/83>> (mars 2018).
- Pettersson, Tom (2017): Det svenska medicinska språket. I: *Terminfo* 2017:1. <<http://www.terminfo.fi/sisalto/terminfo-12017-371.html>> (mars 2018).
- Språkbanken/Korp. <<https://spraakbanken.gu.se/korp/>> (mars 2018).
- Svensén, Bo (2004): *Handbok i lexikografi. Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. 2 omarbet. och utökade uppl. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Vårdhandboken.se = Vårdhandboken, Rutiner [Avvikelse- och riskhantering]. <<http://www.vardhandboken.se/Texter/Avvikelse--och-riskhantering/Rutiner/>> (mars 2018).

Hans Landqvist
 universitetslektor, docent
 Institutionen för svenska språket
 Göteborgs universitet
 Box 200
 SE-405 30 Göteborg
 hans.landqvist@svenska.gu.se

Emma Sköldberg
 universitetslektor, docent
 Institutionen för svenska språket
 Göteborgs universitet
 Box 200
 SE-405 30 Göteborg
 emma.skoeldberg@svenska.gu.se